

15^e Fortbildungswoche für Musiklehrer, een impressie. Hildesheim, 6 – 11 januari 2008

Het is lastig om een impressie te schrijven van een bijeenkomst en gebeurtenis waarin ik zelf zo'n grote rol gespeeld heb. Toch is het belangrijk om hierover te schrijven, ik denk dat het belangrijk is om hiervan te weten, om te weten welke bijeenkomsten dicht bij ons (want hoe ver is nu Duitsland voor ons, toch?) plaats vinden en welke betekenis dit kan hebben voor ons als muziekdocenten aan vrijescholen in Nederland. Het gaat over de bijeenkomst voor muziekleraren aan Waldorfschulen, in Hildesheim van 6 t/m 11 januari dit jaar. Deze conferentie beleefde zijn 15^e bijeenkomst in successie. Ieder jaar wordt deze georganiseerd door een andere vrijeschool in Duitsland. Steeds in dezelfde week, de eerste hele week in januari. Steeds op een andere plek. We zien dus een school van binnen en bewegen ons door Duitsland. Deze conferentie is eigenlijk een vervolg op de aloude Herbsttagungen in Stuttgart die zeer lang hebben plaats gevonden na afloop van de jaarlijkse HerbstLehrertagung in Stuttgart, ieder jaar eind oktober. Deze Tagung, begonnen met een dozijn mensen in een kamertje ergens in de Waldorfschule Stuttgart, groeide in de loop van de 70er en 80er jaren uit tot een Tagung met meer dan 200 deelnemers. Echter in de 90er jaren bleek dat het aanbod minder aansloot bij de vragen van de vele nieuwe jonge docenten in vrijescholen in Duitsland en kwam de behoefte naar meer op hun vragen toegespitste bijeenkomsten. De vaak diepgravend antroposofische kost die in voordrachten en gespreksgroepen de revue passeerde sloot te weinig aan bij de actuele en ook concrete vragen die veel beginnende muziekdocenten aan vrijescholen hadden. Vandaar het initiatief voor een meer tijdeigen en vraageigen conferentie. Een aantal mensen, onder andere Wolfgang Wunsch, heeft zich hier vanaf het begin mee bezig gehouden. De organiserende school neemt ieder jaar de logistieke organisatie op zich, en een groep van mensen uit diverse scholen neemt de inhoudelijke organisatie voor haar rekening. Deze laatste groep probeert dit steeds enkele jaren te doen, waardoor er continuïteit is en daarnaast een eenmalige krachtsinspanning van mensen in een school.

Hoofdbestanddeel van de conferentie wordt al die jaren gevormd door de workshops. Dit krijgt meer nadruk dan voordrachten en concerten. Deze conferentie bevatte iedere dag 3 workshoprondes en dat gedurende 4 dagen. In elke ronde werden 8 à 9 verschillende workshops aangeboden. Vijfentwintig verschillende workshops!! Een greep uit de onderwerpen van de workshops: werken met kinderharp, koor leiden, orkest leiden, gamelan (een compleet gamelan instrumentarium was aanwezig), boventoon zingen, stemvorming voor leraren, arrangeren voor het klassenorkest, trommelen met 9^e en 10^e klassers, klezmer, dansen uit Zweden, liederen uit verschillende landen, lesgeven als tijdkunst, levende muziekgeschiedenis, muziekonderwijs aan de middenbouw, inleiding tot het notenschrift, audiopedie (waar het luisteren het centrum van het muziekonderwijs wordt. En dan wel het 'echte' luisteren, waarmee iets anders bedoeld wordt dan het luisteren naar opnames), en nog meer. Tsja, werkelijk voor iedereen wat wils. Praktische workshops of juist meer inhoudelijke. Voor iedereen de mogelijkheid om hieruit een passende week samen te stellen.

De dagen werden jaar begonnen met gespreksgroepen waarin samen gesproken werd n.a.v. eerdere bijeenkomsten, de (beperkte) lezingen of vragen die door de deelnemers werden ingebracht. Ook daar dus de deelnemer centraal, zodat ervaren maar vooral ook minder ervaren leraren hun vragen kwijt konden en zich konden laven aan elkaars ervaringen. Zoals het bij dit soort bijeenkomsten vaak is vonden er ook buiten de bijeenkomsten - bij de maaltijden, pauzes en na afloop in het café - vele ontmoetingen plaats waarbij ervaringen, ideeën en vragen werden uitgewisseld.

Aan het begin van een nieuw jaar een mooi moment om op te laden, wanneer alle kerstdrukke die de musici eigen is voorbij is en de drukke van Pasen of het einde van het jaar nog ver weg

lijkt. Een goed moment dus lijkt het hiervoor. Dat tussendoor de school (Hildesheim dus in dit geval) ook nog eens 'gewoon' in bedrijf is maakt het nog meer bijzonder. We bewogen ons tussen de leerlingen door en zij bewogen zich om ons heen. Een staaltje organisatie waarin best wel enige gaten zaten, maar deze gaten werden snel weer gedicht, en zo paste het allemaal naadloos in de school.

De avonden waren plenair en divers gevuld. De eerste avond een lezing van Christof Wiechert. Voor mij als enige Nederlander (althans muziekdocent, werkend in Nederland; het bleek dat er toch nog enkele 'uitgeweken' Nederlanders werkzaam waren en zijn scholen in Duitsland) even herkenning.... Inhoud van de lezing sloot aan bij het thema van de conferentie: 'Quellen der Verwandlung als Grundlage einer lebendigen Erziehung.' (Bronnen van omvorming als basis voor een levende opvoeding). Hij ging hierbij dieper in op m.n. de begrip-ruimte en tijd en plaatste de muziek in verbinding met de ziel, met het astraallichaam en daarmee - met de tijd. Hij sloot hierbij aan bij het onlangs verschenen boek van Oliver Sachs: 'Musicofilia'. In dit boek beschrijft Sachs allerlei bijzondere muzikale (ziekte)verschijnselen en probeert hier vanuit zijn neurologische expertise gezichtspunten aan vast te knopen. Christof ging nog een stap verder. Hij verbond de verschijnselen die beschreven worden met de menskunde en zag daarin bevestigingen van de gedachten over de werking van de ziel of het astraallichaam.

Centrale vraag in zijn voordracht was hoe wij als leraren en (dus) als kunstenaar omgaan met de tijd? In dit vraagstuk voor elke pedagoog spelen de muzikleraren een cruciale voorbeeldrol. Voor iedere leraar geldt dat zijn kunst, de opvoedkunst, een tijdskunst is maar de muziekdocent werkt ook nog eens met 'materiaal' dat bij uitstek met de tijd en niet met de ruimte te maken heeft. Natuurlijk heeft muziek ruimte nodig om tot klinken te komen maar het meest wezenlijke is de tijd. Vanuit dit tijdsgegeven en vanuit de verbinding met het zielelichaam kwam Christof uiteindelijk uit bij de *interesse*. Interesse in de ander, interesse in elkaar. Interesse en empathie zijn kwaliteiten van het astraal lichaam. Musici hebben dit lichaam al verder ontwikkeld, zo betoogde hij, omdat het muzikale zich juist bij uitstek in het astrale gebied afspeelt. En in dat muzikale gebied zijn zij geschoold. Zo kwam hij bij het formuleren van het doel van de (muzikale) opvoeding in een tweeledigheid van enerzijds het astraallichaam 'wakker te maken', en anderzijds het wekken van de interesse in de ander. De sociale opgave van de opvoeding en de bron voor de sociale vorming vanuit het muziekonderwijs. Gedachten die weer enige tijd mee kunnen reizen in mijn overwegingen, maar die bij mij persoonlijk grote herkenning vinden.

De avond werd vervolgd met een concert met werken van Peter-Michael Riehm. Een avond met sterk aan Schönberg verwante klanken in de ruimte, voor strijkkwartet, zang en piano.

De tweede avond stond in het teken van de nagedachtenis van Paul Schaub en Peter-Michael Riehm, beide muziekdocenten aan vrijescholen en componisten. Beide zijn kort na elkaar gestorven, in een tijdsbestek van 5 weken, Paul Schaub in december 2006 en Peter-Michael Riehm in januari 2007. Philia Schaub verzorgde van beide mensen een biografische schets en tussendoor zongen wij enkele werken van Peter-Michael Riehm. Paul Schaub was reeds enkele tientallen jaren uit de openbaarheid geraakt door zijn ziekte, Peter-Michael Riehm is begin 2007 plotseling overleden, midden in een zeer actief muzikaal leven. Vele lezingen van hem heb ik bijgewoond in Stuttgart; zijn bundel liederen voor middenbouw en bovenbouw (edition Bingenheim, inmiddels weer heruitgegeven, parels van didactische stukken voor de bovenbouw om leerlingen kennis te laten maken met stijlkenmerken van diverse tijden!) heb ik veelvuldig gebruikt in mijn bovenbouwtijd en mijn werken met de studenten. Daarnaast heeft hij enkele zeer aanbevelenswaardige essays geschreven over muziekonderwijs op de vrijeschool. Een groot essay is opgenomen in de verzameling essays onder de titel 'Erziehen und

Heilen durch Musik', onder redactie van Gerhard Beilharz. In dit essay behandelt hij aan de hand van duidelijke voorbeelden de relatie tussen de ontwikkeling van muziek in de loop van de geschiedenis, en de ontwikkeling van het kind naar volwassenheid. Hij weet hierin overtuigend zichtbaar te maken hoe deze relatie kan worden gezien waarbij het kind in het klein de grote ontwikkeling van de mensheid nogmaals doormaakt. Een aantal meer recente essays zag tijdens deze conferentie het daglicht in uitgegeven vorm.

En dan kom ik op het lastiger te beschrijven geheel, aangezien ik hierin een grote rol had. Lastig dus om objectief, als buitenstaander te beschrijven. Via een oud-leerlinge van mij die inmiddels in Hildesheim als muziekdocente actief is, werd ik gevraagd het koor van conferentiedeelnemers te leiden in de eerste drie dagen. Vraag was om enerzijds enkele werken van Peter-Michael Riehm te doen en anderzijds enkele delen uit Die Schöpfung van Haydn. Deze zouden worden uitgevoerd op een concert op de woensdagavond in deze week. Dit 'ontaarde' in een voor mij, voor de deelnemers, voor de school en vooral voor de leerlingen, grootse happening in de prachtige Michaeliskirche in Hildesheim, een kerk die geheel terecht is opgenomen in het Unesco werelderfgoed. Naast bijdragen uit de school van diverse groepen en groepjes leerlingen (blokfluitkwartet, cellokwartet, strijkorkest, middenbouwkoor) en enkele presentaties uit de werkgroepen van de conferentie werd het laatste deel gevormd door een viertal liederen van Peter-Michael Riehm door het conferentiekoor en een zestal koordelen uit Die Schöpfung door conferentiekoor, leerlingenkoor (klas 5, 9, 10 en 11!), solisten uit de deelnemers van de conferentie en een ruim 50 man tellend orkest, bestaande voor de helft uit leerlingen en de andere helft conferentiedeelnemers. Gedurende de 3 dagen die we hiervoor hadden hebben we hieraan in koor en orkest gewerkt. Op woensdag kwam alles samen in de gymnastiekzaal om 's middags in de kerk vervolgd te worden. Het was een huzarenstuk, eigenlijk ook best wel behoorlijk ambitieus, en vreselijk spannend of dit zou kunnen lukken. Uiteindelijk rond 230 man 'op de Bühne', en ik mocht dit geheel leiden. Hoogtepunt voor mij was om weer eens te mogen werken met de leerlingen. Ik werk immers sinds al bijna 14 jaar in Zeist en de bovenbouw is lang geleden.... Bijzonder om te merken dat de bovenbouwjas nog werkt, binnen enkele seconden. Het was werkelijk feest om dit te mogen doen. Het resultaat was oogstrelend, oorverdovend, diep ontroeren en hartverwarmend. Vol enthousiasme spoedden wij ons in vogelvlucht door de schepping heen. Zes delen, 3 lastige fuga's, twee solodelen met koor waarvan deel met Adam en Eva ruim 10 minuten. Wij schiepen Die Schöpfung in 3 dagen! Een hoogtepunt voor de school, voor de kinderen, die vervolgens apentrots door de school liepen (zoals we kennen na de vaak indrukwekkende bovenbouwopvoeringen die gelukkig ook vele bovenbouwen in Nederland jaarlijks of tweejaarlijks geven). En natuurlijk ook een hoogtepunt voor mij persoonlijk, een hoogtepunt dat mij vervult met dankbaarheid dat ik dit hier mocht doen als 'Holländer'!

Helaas kon ik het einde van de conferentie wegens andere verlichtingen niet meemaken, maar ik weet dat op de laatste avond er nog een 'bonte avond' plaats vindt waarbij diverse docenten dingen laten zien en horen uit hun praktijk. Van barbershop tot stijldansen, en steeds is er hoge kwaliteit. Kortom: hier gaan mensen weer opgeladen naar huis en kunnen er weer een jaar tegen aan in de eigen school.

Het was voor mij de eerste keer dat ik deze conferentie bezocht. Ik wil zeker terug, ook als deelnemer. Ik wens iedere muzikleraar in onderbouw en bovenbouw van Nederland zo iets toe om aan op te laden. Daarom wil ik iedereen hierop attent maken en dit aanbevelen. Op deze grote schaal iets organiseren is gezien het aantal vrijescholen (bovenbouwen) in Nederland toch lastig. Voor het geld hoeft het niet te laten. Deze conferentie heeft een toegangsprijs van € 105,- (HONDERDENVIJF EURO!!!) Oké, dan moet je nog eten (tientje per dag...) en slapen (€ 50,- in een gastgezin voor de hele week...) en je moet er heen reizen,

maar waar vind je dit voor zo weinig geld? Dit komt ook mede doordat de deelnemende docenten aan de conferentie dit doen voor reis en verblijfkosten en verder niet worden betaald. Het klinkt in deze tijden van verregaande professionalisering hoogst onprofessioneel, maar dat het werkt laat deze conferentie al 15 jaar zien. En naar ik hoop zal dit nog lang zo kunnen zijn! Een laatste bijzonderheid wil ik nog vermelden. Elke avond bestond de maaltijd uit een buffet. Het warme middagmaal werd door de schoolkeuken goed verzorgd. Voor het buffet kwamen iedere avond de ouders de school binnen en brachten hun zelf gemaakte onderdelen. Zo was er iedere avond een buffet met brood, hartige taarten, diverse salades enzovoort. Zoveel samenwerking, zoveel geschenken, zoveel zorg. Hier bruisde het sociale leven en de muziek mocht daarin haar stenen bijdragen!

Marcel van Os